

Mateusz ŁAKOMY

Polskie Towarzystwo Geopolityczne

BEZPIECZEŃSTWO DEMOGRAFICZNE EUROPY W XXI WIEKU

Abstrakt:

Procesy demograficznego starzenia się i depopulacji zapowiadają spadek znaczenia gospodarczego i politycznego Europy, oraz zmiany układu sił w obrębie regionu. Celem artykułu jest dokonanie analizy wpływu spodziewanych zmian demograficznych na ewolucję układu sił w Europie w XXI wieku i identyfikacja nowej konfiguracji układu sił pod koniec stulecia. Zaprezentowane są scenariusze zmian w liczebności i strukturze wieku populacji krajów europejskich oraz kluczowych uczestników systemu międzynarodowego. Na tej podstawie artykuł zarysowuje scenariusze zmiany regionalnego układu sił do końca XXI wieku. Przyjmując podejście niedeterministyczne artykuł zarysowuje perspektywy działań politycznych dla zapewnienia bezpieczeństwa demograficznego z punktu widzenia najbardziej zagrożonych krajów Europy Wschodniej i Południowej.

Słowa kluczowe: demografia, demografia polityczna, bezpieczeństwo demograficzne, geopolityka, starzenie się, Europa, Polska.

Projekcje skali zmian demograficznych

Ocena zmian w zakresie bezpieczeństwa demograficznego Europy w XXI wieku wymaga identyfikacji, w jaki sposób dynamika dzietności, umieralności i migracji wpłynie na ewolucję liczby ludności i strukturę wieku. Dokonywanie szacunków dotyczących przyszłych zjawisk demograficznych, w tym liczby ludności i struktury wieku, należy do typowego przedmiotu zainteresowań demografii. Projekcji zmian ludnościowych dokonują powszechnie urzędy statystyczne poszczególnych krajów oraz ośrodki badawcze, takie jak Wydział Spraw Gospodarczych i Społecznych ONZ, Bank Światowy, Eurostat, Wittgenstein Centre, czy IIASA, których wyniki różnią się między sobą ze względu na odmienne założenia (patrz np. O'Neill i in. 2001, Lutz i in. 2013). Demografia rozróżnia przy tym dwa pojęcia: prognoza demograficzna, której zadaniem jest przewidywanie najbardziej

prawdopodobnego przebiegu zdarzeń, oraz projekcja demograficzna, która określa możliwy przebieg procesów według z góry założonych scenariuszy (Holzer 1999). Prognozy demograficzne na okres 5-10 lat zaliczane są do takich, w których można stosunkowo dokładnie przewidzieć zmiany w liczbie i strukturze ludności, ponieważ procesy demograficzne zwykle nie podlegają gwałtownym przemianom. Projekcje natomiast odpowiadają na pytanie „co by było gdyby”, zakładając zróżnicowaną ewolucję zmiennych w poszczególnych scenariuszach. Projekcje demograficzne można zatem kalkulować dla dłuższych okresów. Tego typu projekcje często zwane są „projekcjami ostrzegawczymi”, które pozwalają ocenić ewentualną celowość lub konieczność modyfikacji prowadzonej polityki ludnościowej. Dłuższy horyzont czasowy powoduje, że wyniki projekcji często istotnie różnią się od siebie pokazując, jak istotne znaczenie może mieć zmiana w wartości dzietności, umieralności i migracji. Niedostateczne rozróżnienie między prognozą a projekcją prowadzi też do nieporozumień i spadku zaufania do projekcji, które często oparte były na błędnych założeniach (Sulek 2017).

Instytucją, której projekcje demograficzne są najczęściej używane do zestawień międzynarodowych jest Wydział Spraw Gospodarczych i Społecznych Organizacji Narodów Zjednoczonych, analizujący perspektywy demograficzne dla wszystkich krajów świata. ONZ aktualizuje swoje projekcje co 2-3 lata, ostatnia aktualizacja nastąpiła w roku 2015 (poprzednie w latach 2012, 2010 i 2008). Projekcje ONZ z roku 2015, sięgające roku 2100, pozwalają zatem na identyfikację scenariuszy rozwoju liczby ludności na przestrzeni całego XXI wieku. ONZ publikuje 8 wariantów projekcji w zależności od różnych założeń dotyczących dzietności, umieralności i migracji. Warianty różnią się między sobą głównie założeniami dotyczącymi dzietności, które zostały inkorporowane do wariantów w 5 odmiennych scenariuszach. Założenia dotyczące umieralności opierają się na dwóch scenariuszach, podobnie jak założenia dotyczące międzynarodowej migracji (ONZ 2015a).

Dla kalkulacji dzietności w wariantie średnim najpierw określono, w której fazie transformacji demograficznej znajduje się dany kraj. Następnie, w oparciu o dane historyczne dla krajów na danym etapie transformacji, dla każdego z krajów przeprowadzono 600 tysięcy symulacji możliwej dalszej ewolucji dzietności. Z powstałych trajektorii wylosowano 60 tysięcy, spośród których mediana została przyjęta jako wariant średni. Dla wariantu niskiej dzietności przyjęto, że od roku 2030 dzietność w każdym z krajów będzie o 0,5 dziecka niższa niż w wariantie średnim, a okres 2015-30 będzie okresem stopniowego spadku w celu osiągnięcia różnicy 0,5 dziecka. Wariant wysokiej dzietności ma przeciwne założenia: od 2030 roku dzietność będzie wyższa o 0,5 dziecka od wariantu średniego. Wariant stałej dzietności zakłada utrzymywanie się dzietności z lat 2010-15. Dla wariantu szybkiej zastępowalności przyjęto osiągnięcie w latach 2015-20 dzietności gwarantującej współczynnik reprodukcji netto równy 1, czyli osiągnięcie zastępowalności populacji. Z kolei umieralność

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

w wariacie normalnym została skalkulowana w oparciu o spodziewane wzrosty oczekiwanego trwania życia, które zostały określone przez 1 450 tys. potencjalnych trajektorii. Mediana spośród wylosowanych 100 tys. trajektorii została przyjęta jako wariant normalny. Wariant stałej umieralności natomiast przyjmuje utrzymywanie się umieralności jak w latach 2010-15. Projekcje dotyczące migracji w największym stopniu uwzględniają oceny jakościowe. W wariacie normalnym przyjmują za podstawę wcześniejsze szacunki dotyczące migracji i polityki poszczególnych krajów zakładając, że migracja netto będzie utrzymywała się na stałym poziomie do lat 2045-50, by następnie spadać do roku 2095-2100 osiągając 50% wartości z lat 2045-50. Założenie to wynika z trudności w statystycznej ocenie przyszłych migracji. Wariant migracji zerowej zakłada, że od lat 2015-20 migracje międzynarodowe osiągną zero.

Tab. 1: Założenia do wariantów projekcji ONZ i liczba ludności Europy i świata w roku 2100, według wariantów (*Assumptions to UN projection variants and population size of Europe and the world in year 2100, according to the variants*)

Wariant <i>Variant</i>	Założenia <i>Assumptions</i>			Liczba ludności 2100 <i>Population [1.000]</i>		Udział Europy w populacji świata <i>Europe share in world population</i>
	Dzietność <i>Fertility</i>	Umieralność <i>Mortality</i>	Migracje międzyn. <i>Internat. migration</i>	Świat <i>World</i>	Europa <i>Europe</i>	
Stan na rok 2015 <i>Situation in year 2015</i>	-	-	-	7 349 472	738 442	10,0%
Niskiej dzietności <i>Low fertility</i>	Niska	Normalna	Normalne	7 293 830	415 760	5,7%
Średni / <i>Medium</i>	Średnia	Normalna	Normalne	11 213 317	645 577	5,8%
Wysokiej dzietności <i>High fertility</i>	Wysoka	Normalna	Normalne	16 577 065	960 106	5,8%
Stalej dzietności <i>Constant fertility</i>	Stala jak za 2010-15	Normalna	Normalne	25 966 586	560 658	2,2%
Dzietności szybkiej zastępowalności <i>Instant-replacement fertility</i>	Zastępowal- ność od 2015-20	Normalna	Normalne	10 314 434	844 921	8,2%
Stalej umieralności <i>Constant mortality</i>	Średnia	Stala jak za 2010-15	Normalne	8 585 167	563 527	6,6%
Bez zmian <i>No change</i>	Stala jak za 2010-15	Stala jak za 2010-15	Normalne	19 325 835	483 107	2,5%
Zerowej migracji <i>Zero-migration</i>	Średnia	Normalna	Zero od 2015- 20	11 195 090	546 008	4,9%

**Źródło: Opracowanie własne na podstawie ONZ (2015a) i danych ONZ (2015b)
Source: own elaboration based on UN (2015a) and UN (2015b) data**

Tak określone warianty wskazują na wyraźnie odmienną ewolucję liczby ludności świata i Europy, ale stałym ich elementem jest zmniejszanie się udziału ludności Europy w zaludnieniu świata w stosunku do sytuacji z 2015 roku. Wariant „bez zmian” przyjmujący zachowanie aktualnych wskaźników wskazuje

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

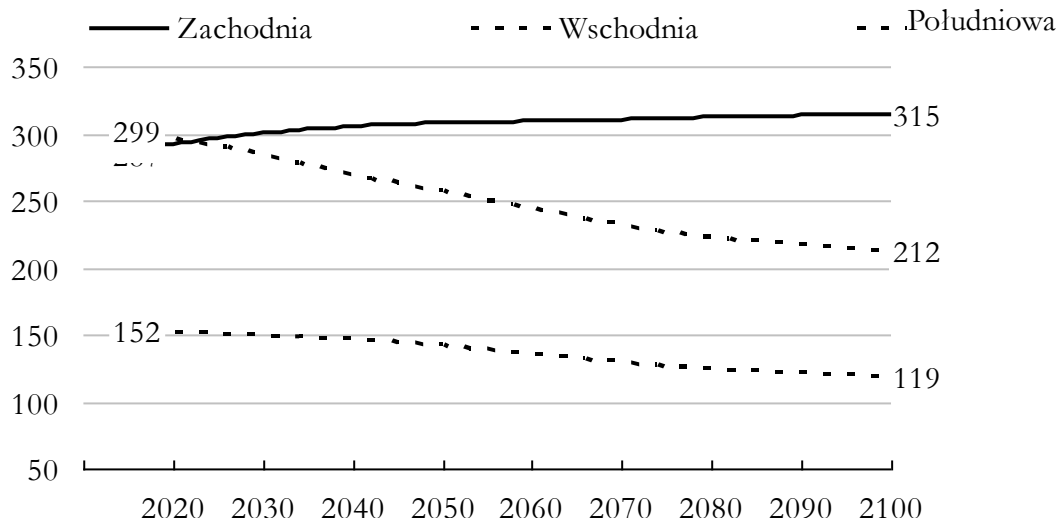
na wzrost liczby ludności świata o 163%, do 19,3 mld, przy jednoczesnym spadku liczby ludności Europy o 35% do 483 mln i spadek udziału Europy w populacji świata do 2,5%. Wariant stałej dzietności, który różni się od wariantu „bez zmian” przyjęciem dalszego wzrostu oczekiwanego trwania życia pokazuje jeszcze większy rozdźwięk pomiędzy ludnością świata, rosnącą o 253% do 26,0 mld, a Europy, której populacja spada o 24% do 561 mln, dając jej 2,2% udziału w ludności świata. W wariacie średniej dzietności, zwanym też często wariantem średnim, który jest najczęściej używanym wariantem ze względu na modelowanie zmian wszystkich zmiennych, ludność świata wzrośnie w stosunku do 2015 roku o 53% do 11,2 mld. Ludność Europy z kolei spadnie o 13% do poziomu 646 mln, dając jej 5,8% udział w światowej populacji. To zmniejszenie różnic w stosunku do wariantu „bez zmian” i wariantu stałej dzietności spowodowane jest przede wszystkim ewolucją dzietności, która w przypadku wariantu średniego przewiduje wzrost dla Europy z 1,62 do 1,86, natomiast dla świata spadek z 2,47 do 1,99. Zasadnicze znaczenie ma tutaj projekcja spadku dzietności Afryki. Wariant stałej dzietności zakłada utrzymywanie TFR dla Afryki na poziomie 4,76, podczas gdy wariant średni przyjmuje spadek do 2,16 w roku 2100. Prowadzi to do wyraźnych różnic w liczbie ludności kontynentu: zamiast 15,8 mld w wariacie stałej dzietności (10,9 mld w wariacie „bez zmian”) kontynent osiągnie 4,4 mld w wariacie średnim, wobec 1,2 mld w roku 2015 (ONZ 2015b).

Nie jest określone, który z wariantów projekcji ONZ będzie najbliższy rzeczywistości. Przyjmuje się zwykle jako taki wariant średni i projekcje według tego wariantu są przedstawiane w dalszej części artykułu. Prowadzona jest jednak dyskusja dotycząca trafności założeń służących do kalkulacji wariantu średniego (ONZ 2015a), w tym np. w odniesieniu do dzietności krajów niskiej dzietności (do których należy większość krajów Europy), na ile zakładany wzrost dzietności nie jest przeszacowany. Ewentualne przeszacowanie wzrostu dzietności skutkować może dalszym zmniejszeniem liczby ludności regionu. Obok zmian proporcji liczby ludności Europy w stosunku do liczby ludności świata, projekcje wskazują na zmianę proporcji także wewnątrz Europy. Odmiennosc dynamiki ludnościowej prowadzi do odmiennego udziału poszczególnych jej części.¹

¹ Na użytek niniejszego artykułu przyjęto, że Europa Zachodnia obejmuje kraje należące według kategoryzacji ONZ do regionów Europa Zachodnia i Europa Północna, do której wliczają się kraje nordyckie i Wyspy Brytyjskie. Kraje bałtyckie przypisane w klasyfikacji ONZ do Europy Północnej zostały przeniesione do Europy Wschodniej. Europa Południowa obejmuje kraje półwyspów Bałkańskiego (z pominięciem Bułgarii i Rumunii), Apenińskiego, Iberyjskiego oraz Maltę. Europa Wschodnia obejmuje pozostałe kraje, wraz z całością Federacji Rosyjskiej.

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

Rys. 1: Zmiana liczby ludności regionów Europy, projekcja na lata 2015-2100 (w mln)
Fig. 1: Population change in European regions, projection for 2015-2100 (in mln)

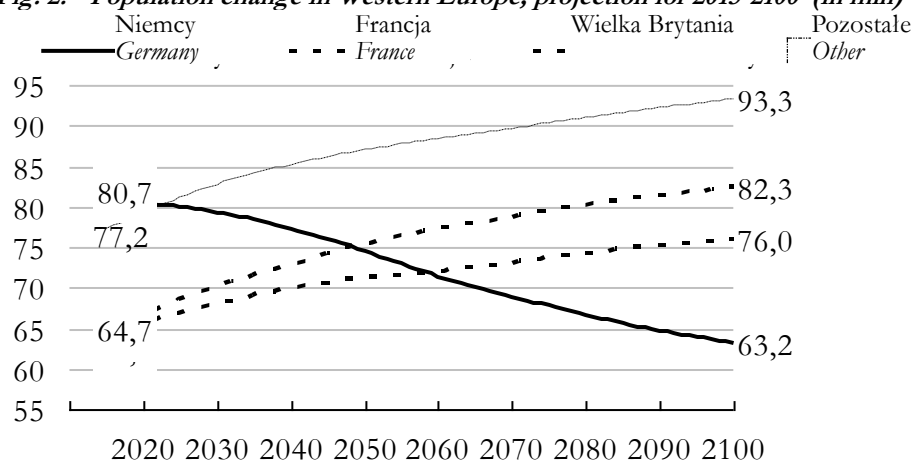

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ (2015b), wariant średni
Source: own elaboration based on UN (2015b) data, medium variant

Projekcja wskazuje na łagodny wzrost liczby ludności krajów Europy Zachodniej (z 287 do 315 milionów, co wynosi 9,7%). Do spadku liczby mieszkańców Europy przede wszystkim przyczynia się Europa Wschodnia, której zaludnienie zmniejszy się o 29%. Spadek prognozowany jest również dla krajów Europy Południowej (o 22,2%).

Rys. 2. Zmiana liczby ludności krajów Europy Zachodniej, projekcja na lata 2015-2100 (w mln)

Fig. 2. Population change in Western Europe, projection for 2015-2100 (in mln)

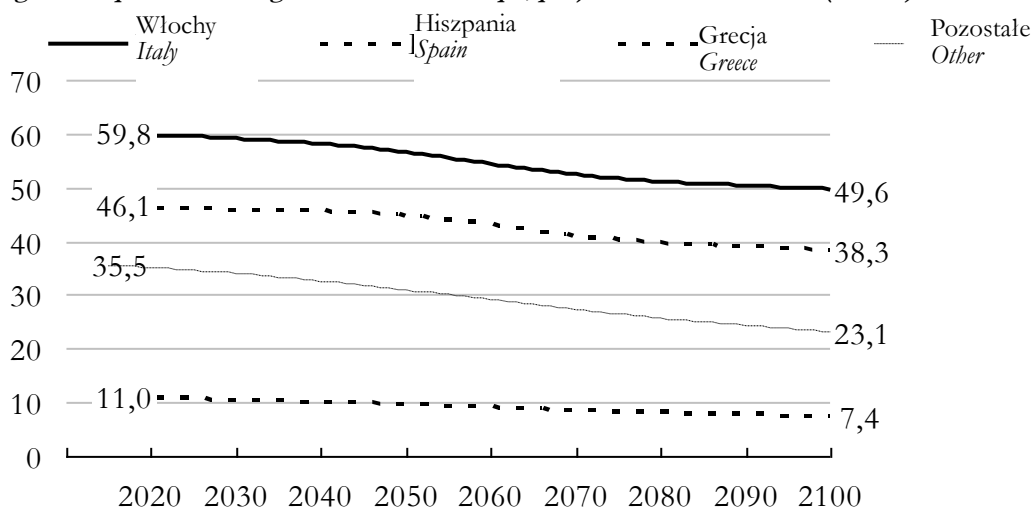
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ (2015b), wariant średni
Source: own elaboration based on UN (2015b) data, medium variant

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

Przegląd dynamiki liczby ludności poszczególnych regionów Europy obejmuje analizę zmian dla trzech najludniejszych krajów regionu w roku 2015, pozostałe kraje regionu traktowane są zbiorczo. Dla Europy Zachodniej trzy najludniejsze kraje: Niemcy, Wielka Brytania i Francja były w 2015 roku zamieszkałe przez 73,1% ludności regionu. Region charakteryzuje się wyraźnie odmienną dynamiką prognozowanych zmian liczby ludności w przypadku Niemiec, dla których do 2100 roku prognozowany jest zmniejszenie populacji o 21,6%, a Wielką Brytanią i Francją, których liczba ludności wzrośnie odpowiednio o 27,3% i 18,0%. Spowoduje to zmianę rankingu najludniejszych państw, w którym Niemcy, obecnie najludniejszy kraj, spadną na miejsce trzecie. W 2100 roku najludniejszym krajem będzie Wielka Brytania, mając 19,1 mln mieszkańców więcej niż Niemcy, miejsce drugie zajmie Francja, z przewagą ludnościową nad Niemcami wynoszącą 12,8 mln mieszkańców. Zgodnie z projekcją Wielka Brytania osiągnie status lidera w roku 2049, natomiast Francja drugą pozycję osiągnie 10 lat później, w roku 2059. Wszystkie pozostałe kraje regionu Europy Zachodniej również zwiększą liczbę ludności, niewielki spadek prognozowany jest jedynie dla Austrii (-2,5% w latach 2015-2100).

Rys. 3: Zmiana liczby ludności krajów Europy Południowej, projekcja na lata 2015-2100 (w mln)

Fig. 3: Population change in Southern Europe, projection for 2015-2100 (in mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ (2015b), wariant średni
Source: own elaboration based on UN (2015b) data, medium variant

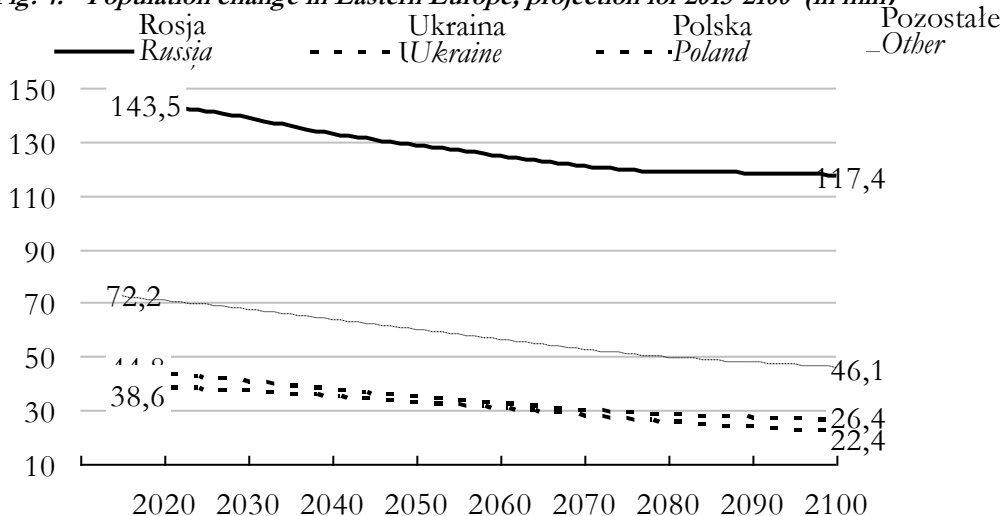
W Europie Południowej najludniejsze kraje – Włochy, Hiszpania i Grecja – były w 2015 roku zamieszkałe przez 76,7% populacji regionu. Przewiduje się, że we wszystkich tych trzech krajach populacja ulegnie do 2100 roku zmniejszeniu, przy czym o ile we Włoszech i Hiszpanii w stopniu porównywalnym (odpowiednio -17,0% i -16,9%), o tyle w Grecji spadek

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

wyniesie -32,4%. Pozostałe kraje regionu stracą jeszcze większy odsetek populacji (-34,8%), z czego żaden pojedynczy kraj nie odnotuje wzrostu, a największe spadki przewidywane są dla Bośni i Hercegowiny (-49,6%), Serbii (-39,7%) i Albanii (-39,4%).

Rys. 4: Zmiana liczby ludności krajów Europy Wschodniej, projekcja na lata 2015-2100 (w mln)

Fig. 4: Population change in Eastern Europe, projection for 2015-2100 (in mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ (2015b), wariant średni
Source: own elaboration based on UN (2015b) data, medium variant

Trzema krajami Europy Wschodniej o największej populacji, a łącznie wynoszącej 75,9% ludności regionu, były w roku 2015 Rosja, Ukraina i Polska, z czego sama tylko Rosja miała udział w wysokości 48,0%. Projekcja dla Europy Wschodniej pokazuje najbardziej dramatyczne spadki. O ile Rosja do 2100 roku straci jedynie 18,1% mieszkańców, o tyle Ukraina 41,1%, a Polska 42,3%. Mimo tych trudnych dziś do wyobrażenia wskaźników, Ukraina i Polska nie będą liderami spadków, gdyż największą część populacji stracą Mołdawia (-54,4%), Bułgaria (-52,4%) i Rumunia (-45,2%). Żaden kraj nie ma odnotować wzrostu ludności a jedynie w przypadku Czech spadek będzie mniejszy niż w Rosji (-16,6%).

Europa nie jest wyizolowanym regionem, więc poszczególne państwa nie działają w geopolitycznej próżni. Na świecie istnieje szereg krajów, które swoim potencjałem wpływają na państwa europejskie i ich zdolności do realizacji własnych interesów. Zatem dla pełnej oceny perspektyw bezpieczeństwa demograficznego Europy ocenić należy także perspektywy poszczególnych krajów, które są istotne dla globalnego układu sił i dla układów sił regionalnych, wpływających na Europę. Poniższa tabela obejmuje 12 takich krajów, których suma potęg liczona wg modelu potęgi ogólnej Sulka obejmuje 51,9% potęgi

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

świata w roku 2013 (cały świat=100%, dla ułatwienia tabela przedstawia wyniki w milimirach, gdzie cały świat=1000). Dla uzyskania większej precyzji oceny perspektyw potęgi wybranych państw z perspektywy czynnika demograficznego, obok ewolucji łącznej liczby ludności tabela przedstawia projekcję liczby ludności w wieku produkcyjnym (dla mężczyzn: 18-64 lata, dla kobiet: 18-59 lat), która ma zasadnicze znaczenie dla zdolności gospodarczych, wojskowych i technologicznych.

Tab. 2: Potęga ogólna w 2013 r. oraz zmiana całkowitej liczby ludności i ludności w wieku produkcyjnym wybranych krajów, projekcja na lata 2015 – 2100 w tys. (Total power in 2013, total population change and working age population change in selected countries, projection for 2015 – 2100 in thousands)

	Potęga Power	Łączna populacja w roku: Total population in year:		Zmiana w % Change in %	Populacja w wieku produkcyjnym w roku: Working age population in year:		Zmiana w % Change in %
		2015	2100		2015	2100	
Świat / World	1000	7 349 472	11 213 317	52,6%	4 321 754	5 966 117	38,0%
Stany Zjednoczone United States	143,58	321 774	450 385	40,0%	191 215	227 527	19,0%
Chiny / China	133,67	1 376 049	1 004 392	-27,0%	923 758	474 104	-48,7%
India / India	41,00	1 311 051	1 659 786	26,6%	764 167	852 231	11,5%
Japonia / Japan	37,09	126 573	83 175	-34,3%	69 049	37 970	-45,0%
Brazylia / Brazil	34,75	207 848	200 305	-3,6%	128 786	95 143	-26,1%
Niemcy / Germany	27,49	80 689	63 244	-21,6%	48 193	29 725	-38,3%
Wielka Brytania Great Britain	19,89	64 716	82 370	27,3%	37 776	40 648	7,6%
Francja / France	23,03	64 395	75 998	18,0%	35 831	36 701	2,4%
Rosja / Russia	33,22	143 457	117 445	-18,1%	91 000	64 193	-29,5%
Polska / Poland	6,48	38 612	22 289	-42,3%	24 227	10 541	-56,5%
Iran / Iran	7,27	79 109	69 637	-12,0%	51 986	34 621	-33,4%
Turcja / Turkey	11,18	78 666	87 983	11,8%	46 892	42 557	-9,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sułek (2015) i danych ONZ (2015b), wariant średni

Source: own elaboration based on Sułek (2015) and UN (2015b) data, medium variant

Spośród badanych krajów jedynie w przypadku 5 z nich - USA, Indii, Wielkiej Brytanii, Francji i Turcji prognozowany jest wzrost liczby ludności, ale tylko dla 4 z nich – już bez Turcji – także zwiększenie liczby ludności w wieku produkcyjnym. Największe wzrosty w obu wskaźnikach wykazały Stany Zjednoczone (odpowiednio 128,6 mln i 36,3 mln). Zestawienie tych tendencji ze spadkami prognozowanymi dla Chin prowadzi do wzmocnienia demograficznej pozycji USA wobec Państwa Środka. W roku 2015 ludność USA stanowiła jedynie 23% zaludnienia Chin, a w roku 2100 będzie to już 45%. Jeszcze większa zmiana nastąpi w ludności w wieku produkcyjnym, która w roku 2015 wynosiła

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

21% chińskiej, a w 2100 będzie to już 48%. Spadek populacji chińskiej o 27% do nieco ponad 1 miliarda spowoduje, że na pierwsze miejsce w hierarchii najludniejszych krajów świata z dużą przewagą nad Chinami wysunie się India, która osiągnie ponad 1,6 mld ludności. Spośród krajów Dalekiego Wschodu także w Japonii nastąpi wyraźny spadek zaludnienia, tak w ujęciu łącznym (-34,3%, do 83,2 mln) jak i populacji w wieku produkcyjnym, której Japonia utraci blisko połowę.

Wśród krajów Europy Wielka Brytania i Francja odnotują wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym nieco wolniejszy niż wzrost całkowitej populacji. Prognozowany wzrost w Wielkiej Brytanii będzie szybszy od francuskiego powodując, że w roku 2100 populacja w wieku produkcyjnym Francji wyniesie 90% tej grupy w Anglii, wobec 92% w roku 2015. Największa dynamika zmian nastąpi jednak w stosunku do Niemiec, które zgodnie z projekcją utracą 38,3% populacji w wieku produkcyjnym. O ile zatem w roku 2015 ta grupa była o 34% liczniejsza w Niemczech niż we Francji, to w roku 2100 grupa ta w Niemczech stanowić będzie zaledwie 81% grupy we Francji. Spośród badanych krajów największe zmiany nastąpią w Polsce, której populacja w wieku produkcyjnym zmniejszy się o 56,5% w stosunku do roku 2015. Zmiany nastąpią też na Bliskim Wschodzie, gdzie Iran straci pozycję najludniejszego kraju na rzecz Turcji.

Implikacje zmian demograficznych dla ewolucji układu sił

Projekcje zmian liczby ludności, wskazując na zmiany w zakresie zasadniczego czynnika tworzącego potencjał państwa, dają obraz spodziewanej dynamiki układu sił. Zdolność do realizacji potencjału wynikłego ze zmian liczby ludności zależy jednak także od szeregu czynników dodatkowych. Na wykorzystanie potencjału negatywnie mogą wpływać zmiany struktury etnicznej i potencjalnie wynikające z tego napięcia wewnętrzne, utrata rynków, kryzysy gospodarcze, wyczerpanie spowodowane konfliktami zbrojnymi, itp. Wzmocnić potencjał mogą natomiast przełomy technologiczne, rozwój organiczny, wykorzystanie zmiany układu sił w ramach systemu międzynarodowego, czy pozyskanie nowych rynków. W długim okresie coraz większego znaczenia nabiera także polityka ludnościowa, która realizowana z konsekwencją i w szerokim zakresie może doprowadzić do zasadniczych różnic między rzeczywistą liczbą ludności a wcześniejszymi projekcjami, co prowadzi do korekt w obrazie układu sił, np. wzmacniając znacznie kraje, które według aktualnego scenariusza mogłyby podlegać marginalizacji. Wpływu tych zmiennych scenariusze oparte o projekcje demograficzne jednak nie obejmują. Nie czyni to jednak scenariuszy nieużytecznymi, ponieważ podobnie jak w przypadku projekcji demograficznych pozwalają one zobrazować co mogłoby się stać, gdyby założenia ich okazały się trafne, dając z jednej strony ostrzeżenie a z drugiej impuls mobilizacyjny.

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

Umocnienie dominacji Stanów Zjednoczonych. USA są krajem dwóch oceanów: Atlantyckiego i Spokojnego. W przypadku Atlantyku obecnie silna dominacja USA w sposób wyraźny ulegnie dalszemu wzmocnieniu, otrzymując impuls w postaci blisko 3-krotnie większego wzrostu liczby ludności niż łącznie wszystkich krajów europejskich notujących wzrost. Istotnym elementem wzmacniającym potencjał Ameryki jest atrakcyjność migracyjna i napływ imigrantów, głównie z Ameryki Łacińskiej oraz z Azji Południowej i Wschodniej (Wilczyński 2017). W przypadku Pacyfiku sytuacja nie jest tak jednoznaczna. Choć dystans demograficzny między USA a rosnącymi Chinami ulegnie zmniejszeniu, ale pod koniec wieku Chiny będą wciąż miały ponad dwukrotną przewagę w liczbie ludności razem i ludności w wieku produkcyjnym. Obraz układu sił na Pacyfiku zależy zatem w znacznej mierze od przywództwa chińskiego realizującego program transformacji kraju z kraju średniego dochodu w kraj wysokiego dochodu, mierzącego się z napięciami wewnętrznymi oraz zaangażowaną się rywalizacją ze Stanami Zjednoczonymi dążącymi do zachowania obecnej relacji układu sił (por. np. Bartosiak 2016, Gompert i in. 2016, Khelilzad i in. 1999, Libicki i in. 2011). Ewentualne osłabienie USA w wyniku konfliktu z Chinami może też wpłynąć na osłabienie zdolności do projekcji siły na obszarze atlantyckim i zwiększyć potencjał wzrostu mocarstw europejskich.

Oslabienie Europy Południowej i Wschodniej wobec Europy Zachodniej. Dla krajów południowej i wschodniej Europy prognozowany jest znaczny regres demograficzny związany z dużym spadkiem liczby ludności oraz jeszcze większym spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym. W przypadku krajów Europy Wschodniej przy ewentualnym braku zasadniczych reform w ciągu najbliższych lat, kiedy znaczna część populacji regionu osiągnie wiek 35-55 lat, który jest okresem najwyższej produktywności i jednocześnie wytwarzania największych nadwyżek dochodów ponad konsumpcję (d'Albis i in. 2015, Jackson i Howe 2008, Prskawetz 2015), region pozostanie zmajoryzowany przez kraje Europy Zachodniej, które zachowają (Niemcy) lub nawet zwiększą (pozostałe kraje) swoją przewagę demograficzną. Jest mało prawdopodobne by Rosja zdominowała region, ze względu na swe problemy wewnętrzne związane z wyczerpywaniem się modelu gospodarczego opartego o eksport surowców (Łukaszewicz 2015, Czerniewicz 2015) i zmianą struktury wewnętrznej populacji, w której spada udział etnicznych Rosjan i wzrasta rola muzułmańskich mniejszości (Grim i Karin 2011, Stratfor 2013). Te tendencje łącznie są czynnikami osłabiającymi rolę Rosji w globalnym układzie sił. W Europie Południowej dwa największe kraje – Włochy i Hiszpania – będą stopniowo traciły wpływy. Depopulacja i demograficzne starzenie się krajów bałkańskich zmniejsza prawdopodobieństwo ponownego wystąpienia konfliktu w regionie.

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

Oslabienie atrakcyjności gospodarczej Europy. Spadek liczby ludności w większości krajów Europy i zwiększenie udziału osób w wieku poprodukcyjnym w każdym z krajów powoduje spadek liczby konsumentów, producentów, oraz stwarza ryzyko osłabiania średniej siły nabywczej na mieszkańca. Prowadzi to także do powstania ryzyka dla utrzymania zdolności do akumulacji kapitału, innowacyjności oraz powstania spirali zadłużenia (por. Börsch-Supan 2008, Jackson i Howe 2008, Janicka i in. 2015), które mogą osłabić także możliwość wzrostu produktywności, który jest często wskazywany jako czynnik mający kompensować spadek liczby ludności (por. Manyika i in. 2015, KE 2015). W zależności od skali spadku liczby ludności i wyhamowania wzrostu produktywności prowadzi to do zahamowania wzrostu PKB, stagnacji, lub recesji, które mogą przyjąć wówczas charakter sekularny – trwałe i z małymi perspektywami odwrócenia trendu. Czyni to Europę regionem nieatrakcyjnym dla inwestycji, co zmuszać będzie inwestorów europejskich i międzynarodowych do poszukiwania atrakcyjnych stóp zwrotu w innych regionach.

Wzrost Wielkiej Brytanii. Wielka Brytania objawia się jako główny beneficjent w nowo rysującym się układzie sił w Europie. Do 2100 roku Wielka Brytania osiągnie największą liczbę ludności i zarazem największy udział ludności w wieku produkcyjnym w populacji wśród największych krajów Europy Zachodniej. Jednocześnie jako mocarstwo morskie posiada także dostęp do rosnących krajów Afryki i Azji, a historyczne wpływy w tych regionach tworzą punkt wyjścia do uczestniczenia w ich rozwoju i osiągania handlowych korzyści. Czyni to ją najmniej wrażliwą na słabnięcie gospodarcze Europy i jednocześnie osłabia zainteresowanie rozwojem Unii Europejskiej. Te dwie przesłanki sygnalizują możliwość powrotu Albionu do polityki imperialnej XIX wieku, kiedy fundamentem rozwoju był lukratywny handel morski i eksploatacja Indii i Afryki, zaś na Kontynencie celem dyplomacji brytyjskiej było subtelne utrzymywanie równowagi sił, by żaden kraj kontynentalny nie mógł doprowadzić do akumulacji potencjału umożliwiającego zbudowanie floty mogącej zagrozić Londynowi.

Francja detronizuje Niemcy. Śladami Wielkiej Brytanii podąża Francja. Mimo iż spodziewany wzrost liczby ludności Francji jest wolniejszy niż w Wielkiej Brytanii, jest on wystarczający by uzyskać przewagę demograficzną nad słabnącymi Niemcami. Daje to podstawę do niwelowania przewagi potencjałowej Berlina względem Paryża i stopniowego zwiększania wpływu na sprawy europejskie. Wiek XXI będzie zatem stał pod znakiem stopniowego odwracania skutków wieku XIX, na początku którego to napoleońska Francja posiadająca największą bazę ludnościową w Europie, stanowiła też największą potęgę polityczną. Jednak w ciągu XIX stulecia populacja w krajach niemieckich rosła znacznie szybciej niż we Francji, a zrównanie się liczby ludności w 1866 roku, wojna francusko-pruska 1870-1871 i zjednoczenie Niemiec w 1871 przypieczętowały zmianę strony dominującej. Nieco ponad 40 lat później Niemcy rozpoczęły I wojnę światową z populacją już blisko 60% większą niż

Francja (odpowiednio 66,1 i 41,5 miliona) (Maddison 2013, Pison 2012). Po niecałych 200 latach od przelomowego roku 1866 wskaźniki demograficzne ponownie dadzą Francji prymat demograficzny. Dostęp do morza również umożliwi swobodne uczestnictwo we wroście krajów zamorskich, jednak kontynentalne położenie zmusza do poświęcania większej uwagi strategicznej Europie, niż ma to miejsce w sytuacji Brytyjczyków.

Wzrost presji migracyjnej. Wzrost liczby ludności szybszy niż wzrost zdolności kraju do zapewnienia miejsc pracy i zaspokojenia potrzeb bytowych, konflikty zbrojne i dysproporcje w poziomie PKB na mieszkańca są czynnikami stymulującymi emigrację. Poziom rozwoju gospodarczego i społecznego krajów Europy czyni z nich natomiast atrakcyjne miejsce dla osiedlenia, a spadek liczebności populacji w wieku produkcyjnym dodatkowo tworzy zachęty do przyjmowania zagranicznych pracowników. Według analiz The Boston Consulting Group (Strack i in. 2014) w roku 2030 niedobory pracowników mogą wynieść 23% siły roboczej w Niemczech, 10% w Polsce i Szwajcarii, czy 4% we Włoszech, co pozwala zobrazować skalę rosnącego w Europie „podciśnienia demograficznego”. Jednocześnie trendy dostrzegane w innych regionach świata wskazują na możliwości wystąpienia tendencji przeciwnej - „demograficznego nadciśnienia”. Na wschodzie Europy i na Bliskim Wschodzie występują ogniska konfliktów zbrojnych, które mogą stać się źródłem uchodźców. Jednocześnie projekcje ONZ (2015b) wskazują na przyrost ludności Afryki o 270%, a Azji Zachodniej o 89%, co może doprowadzić do masowych migracji ekonomicznych.

Polityczne perspektywy zapewnienia bezpieczeństwa demograficznego

Bezpieczeństwo demograficzne występuje, gdy liczebność i struktura populacji umożliwiają przetrwanie i rozwój jednostki politycznej (Łakomy 2017). Aktualne projekcje wskazują, że w krajach europejskich stan ten jest zagrożony. Demografia nie jest przeznaczeniem, a projekcje demograficzne nie mają charakteru deterministycznego. Bezpieczeństwo demograficzne jest możliwe do zapewnienia. Przywódcy polityczni posiadają szereg możliwości wprowadzenia zmian, które w dłuższej perspektywie wyraźnie skorygują obraz rzeczywistości w stosunku do projekcji opartych na trendach z przeszłości. Szczególnie istotne jest dokonanie zmian w krajach, dla których projekcje demograficzne wskazują na możliwość znacznego osłabienia potencjału, zwłaszcza krajach Europy Wschodniej i Południowej.

Polityka pronatalistyczna. Dzieci populacji własnej w największym stopniu zapewniają spójność wewnętrzną, integrację społeczną oraz dostosowanie do potrzeb rynku pracy. Nawet niewielkie zmiany dzietności mają silne przełożenie na łączną liczebność populacji w kolejnych pokoleniach, co powoduje, że kierunek zwiększania liczby urodzeń ma znaczenie zasadnicze dla zachowania bezpieczeństwa demograficznego. Dotychczasowe doświadczenia z realizacją polityk pronatalistycznych dają jednak niejasne wnioski dotyczące ich

skuteczności. Jak ujęli to analitycy RAND Corporation: „O ile wydaje się, że istnieje konsensus, że wzajemne oddziaływanie drastycznych zmian społecznych i ekonomicznych jest odpowiedzialne za trendy spadkowe, o tyle udokumentowanie mechanizmów przyczynowo - skutkowych jest słabe, częściowo wzajemnie sprzeczne, silnie zależne od kontekstu i często słabo rozumiane” (Hoorens i in. 2011, *tłum. wł.*). Stąd istnieje potrzeba, by polityka pronatalistyczna była oparta o pogłębione badania uwzględniające wiele perspektyw i metodyk, wykorzystująca najlepsze doświadczenia a jednocześnie innowacyjna, natomiast jej wdrożenie było konsekwentne, poparte odpowiednimi środkami i wykorzystujące doświadczenia praktyczne z innych sfer ludzkiej działalności, w których na szeroką skalę przeprowadzane są transformacje (biznes, wojsko, organizacje pozarządowe itp.). Może się przy tym okazać, że dotychczasowe działania polityki pronatalistycznej, których istota polega na niwelowaniu luki między deklarowaną idealną liczbą dzieci a realizowaną rzeczywistą dzietnością (Lutz i in. 2006) może okazać się działaniami niewystarczającymi. Niezbędne mogą okazać się także działania motywujące, zwiększające preferowaną liczbę dzieci w deklarowanych intencjach prokreacyjnych, oraz wzmacniające siłę tych intencji (por. Czapiński 2014; Jackson i Howe 2008; Łakomy 2016).

Zatrzymanie emigracji. Cechą charakterystyczną krajów europejskich, które w największym stopniu doświadczają spadku liczby ludności jest to, że na wielkość ich populacji działają jednocześnie dwa czynniki: niska dzietność i emigracja, czyniąc z nich kraje „podwójnie przegrane”. Uwzględniając jedynie Europę, największe szlaki migracyjne prowadzą od krajów Europy Wschodniej i Południowej do Europy Zachodniej. Łatwość migracji zwiększa zasada swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej, która niweluje bariery kosztowe i administracyjne. Migracje te są sprzeczne z interesem narodowym krajów pochodzenia, ponieważ osłabiają ich potencjał a wzmacniają potencjał krajów osiedlenia.

Rozwój instytucjonalny i społeczny sprzyjający zrównoważonej imigracji. Nawet z sukcesem prowadzona polityka pronatalistyczna wymaga czasu, zanim skutki jej działania będą widoczne na rynku pracy, więc dla uzupełnienia już istniejących luk demograficznych pewna skala imigracji wydaje się nieunikniona. Kraje europejskie stojące przed presją imigracyjną stoją jednocześnie przed wyzwaniem związanym z integracją imigrantów z rynkiem pracy i społeczeństwem. Brak odpowiednich kompetencji istotnych na rynku pracy, nieznanostwo języka, niekiedy wyraźna odmienność w zakresie kultury i systemu wartości, zamieszkiwanie w homogenicznych osiedlach prowadzące do gettyzacji utrudniają integrację, mogą prowadzić do napięć wewnętrznych, oraz nie sprzyjają budowaniu zasadniczej dla pokojowego współżycia wspólnoty losu (Moczulski 1999). Stąd istotne jest stworzenie ram zapewniających możliwości awansu zawodowego i społecznego w stopniu zbliżonym do populacji własnej, unikania dyskryminacji i wykluczenia tworzących z imigrantów społeczności

drugiej kategorii, stymulujących wzrost frustracji, oraz powodujące niepełne wykorzystanie ich potencjału intelektualnego i społecznego.

Inwestycje w krajach potencjalnej imigracji. Presja imigracyjna powoduje, że kraje potencjalnej imigracji stają się istotnym punktem na mapie inwestycji. Powiązania gospodarcze, obok wpływu na rozwój gospodarek partnerów, tworzą połączenia społeczne, rozwijają sieci kontaktów oraz pogłębiają wzajemne zrozumienie. Handel oparty na zasadach zrównoważonej obopólnej korzyści, wspierający harmonijny rozwój kraju inwestycji i kraju inwestora, sprzyja budowaniu przychylnego nastawienia ludności i elit kraju inwestycji. Szczęólnego znaczenia nabierają inwestycje w edukację i kulturę w kraju potencjalnej imigracji, które umożliwiają rozwijanie kompetencji pracowników i elit, które dzięki temu zwiększają zasoby intelektualne niezbędne dla stabilizacji i rozwoju swoich krajów. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że ożywione kontakty gospodarcze i kulturalne umożliwiają lepsze poznanie języka, kultury, systemu wartości i tradycji kraju inwestora – potencjalnego celu migracji.

Transformacja gospodarek w kierunku gospodarek wysokiego dochodu. Dobrze rozwinięta gospodarka, która zapewnia bezpieczeństwo ekonomiczne i socjalne sprzyja dzietności (por. Baranowska-Rataj i Matysiak 2012. Kurowska 2012, Łobodzińska 2011), retencji populacji własnej oraz zwiększa atrakcyjność imigracyjną. Wspieranie wzrostu liczby ludności przy jednoczesnym zwiększaniu dochodu na mieszkańca prowadzi do wzrostu potencjału i zdolności do realizacji interesów narodowych w układzie sił.

Przesunięcie punktu ciężkości handlu w kierunku gospodarek rosnących. Dźwignią wzrostu gospodarczego jest wzrost konsumpcji krajowej oraz eksport. Tymczasem spadająca liczba konsumentów w krajach Europy Wschodniej i Południowej zaostrzy konkurencję o dostęp do ich zasobów, potencjalnie sprzyjając także erozji marż i wypadnięciu z rynku przedsiębiorstw o mniejszej zdolności do konkurowania. Wzrost demograficzny oraz transformacje gospodarcze i społeczne krajów pozaeuropejskich generują w nich natomiast zapotrzebowanie na kapitał, technologie i *know-how* z krajów posiadających te zasoby. Umiejętne inwestowanie posiadanych zasobów przez kraje europejskie na rynkach pozaeuropejskich stwarza perspektywy dla utrzymania wzrostu gospodarczego.

Literatura

- Baranowska-Rataj, A., Matysiak, A., 2012, *Czy znamy lekarstwo na niską dzietność? Międzynarodowe badania ewaluacyjne na temat polityki rodzinnej*, Polityka Społeczna, nr 7, s. 9-14.
- Bartosia, J., 2016, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Wydawnictwo CSPA, Warszawa.
- Börsch-Supan, A., 2008, *The Impact of Global Aging on Labor, Product, and Capital Markets*, [w:] A. Prskawetz, D. Bloom, W. Lutz (red.), *Population Aging*,

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

- Human Capital Accumulation, and Productivity Growth*, (s.52-77), Population and Development Review (suplement), Population Council, New York.
- Czapiński, J., 2014, *Ogólna charakterystyka rezerwy demograficznej*, [w:] I.E. Kotowska (red.), *Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków*, Warszawa, s. 72-80.
- Czerniewicz, K., 2015, *Kryzys modelu rosyjskiego. Sektor węglowodorów (ropa naftowa)*, Ośrodek Analiz Strategicznych, zasób internetowy: <https://oaspl.org/2015/08/21/kryzys-modelu-rosyjskiego-sektor-węglowodorow-ropa-naftowa/> (data dostępu: 20.01.2016).
- d'Albis, H., Bengtsson, T., Prskawetz, A., Gál, R. I., 2015, *Who Pays for Demographic Change? Public Finances and Intergenerational Transfers*, Population & Policy Compact, Policy Brief No. 10, Max Planck Society for the Advancement of Sciences.
- Gompert, D. C., Cevallos, A., Garafola, C. L., 2016, *War with China. Thinking Through the Unthinkable*, RAND Corporation, Santa Monica.
- Grim, B. J., Karim, M. S. (red.), 2011, *The Future of the Global Muslim Population. Projections for 2010-2030*, Pew Research Center, Washington.
- Holzer, J. Z., 1999, *Demografia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Hoorens, S., Clift, J., Staetsky, L., Janta, B., Diepeveen, S., Jones, M. M., Grant, J., 2011, *Low fertility in Europe. Is there still reason to worry?*, RAND Europe, Brussels.
- Jackson, R., Howe, N., 2008, *The Graying of the Great Powers: Demography and Geopolitics in the 21st Century*, Center for Strategic & International Studies, Washington.
- Janicka, A., Kaczmarczyk, P., Anacka, M., 2015, *Zmiany zasobów pracy i ich ekonomiczne konsekwencje oraz inne ekonomiczne konsekwencje starzenia się populacji*, Studia i Materiały, nr 4, Warszawa.
- KE, 2015, *The 2015 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013–2060)*, European Commission, Brussels.
- Khelilzad, Z. M., Shulsky, A. N., Byman, D. L., Cliff, R., Orletsky, D. T., Shlapak, D., Tellis, A. J., 1999, *The United States and Rising China. Strategic and Military Implications*, RAND, Santa Monica.
- Kurowska, A., 2012, *Wpływ wybranych instrumentów polityki rodzinnej i polityki zatrudnienia na dzietność oraz aktywność zawodową kobiet*, Polityka Społeczna, nr 11-12, s.14-19.
- Libicki, M. C., Shatz, H. J., Taylor, J. E., 2011, *Global Demographic Change and its Implications for Military Power*, RAND Corporation, Santa Monica.
- Lutz, W., Butz, W. P., (red.), 2014, *World Population and Human Capital in the 21st Century (executive summary)*, Oxford University Press, Oxford.
- Lutz, W., Skirbekk, V., Testa, M. R., 2006, *The Low Fertility Trap Hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe*, Vienna Yearbook of Population Research, 2006, s. 167-192.

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

- Łakomy, M., 2016, *Demografia polityczna i możliwości dla polityki pronatalistycznej w Polsce*, Studia Demograficzne, vol. 169, nr 1, s. 65 - 91.
- Łakomy, M., 2017, *Bezpieczeństwo demograficzne a potęga państw*, Przegląd Geopolityczny, vol. 19, s. 124-141.
- Łobodzińska, A., 2011, *Polityka społeczna jako narzędzie oddziaływania na przemiany demograficzne i ich skutki w świetle badań w wybranych krajach nordyckich* [w:] A. Zborowski (red.), *Człowiek–Społeczeństwo–Przestrzeń*, CKE Myczkowce, s. 161-172.
- Łukaszewicz, A., 2015, *Kondycja ekonomiczna Rosji w nowym stuleciu*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa.
- Maddison, A., 2013, *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD*, zasób internetowy, <http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>, (data dostępu: 27.01.2017).
- Manyika, J., Woetzel, J., Dobbs, R., Remes, J., Labaye, E., Jordan, A., 2015, *Global growth: Can productivity save the day in an aging world?*, McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, New York.
- Moczulski, L., 1999, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Bellona, Warszawa.
- Pison, G., 2012, *France and Germany: a history of criss-crossing demographic curves*, Population & Societies - bulletin mensuel d'information de l'Institut national d'études démographiques, 487, zasób internetowy: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19155/pesa487.en.pdf, (data dostępu: 06.02.2017).
- Prskawetz, A., 2015, *Reallocation of Resources Across Age in a Comparative European Setting. The National Transfer Accounts Project*, AGENTA Working Paper Nr 7/2015, AGENTA Project
- O'Neill, B., Balk, D., Brickman, M., Ezra, M., 2001, *A Guide to Global Population Projections*, Demographic Research, vol 4., s. 203-288.
- ONZ, 2015a, *World Population Prospects: The 2015 Revision, Methodology of the United Nations Population Estimates and Projections*, Working Paper No. ESA/P/WP.242., United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York.
- ONZ, 2015b, *World Population Prospects: The 2015 Revision, DVD Edition*, zasób internetowy, <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/> (data dostępu: 27.01.2017).
- Strack, R., Baier, J., Marchingo, M., Sherda, S., 2014, *The Global Workforce Crisis. \$10 Trillion at Risk*, BCG Perspectives, The Boston Consulting Group, Boston.
- Stratfor, 2013, *Russia's Growing Muslim Population*, zasób internetowy, <https://www.stratfor.com/image/russias-growing-muslim-population> (data dostępu: 29.01.2017).
- Sulek, M. (red.), 2015, *Potęga 2015. Międzynarodowy układ sił w procesie zmian. Raport potęgotryczny*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Warszawa.

**Łakomy, M., Bezpieczeństwo demograficzne Europy w XXI wieku,
Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 31-47.**

Sulek, M., 2017, *Kasandryczne prognozy demograficzne – nauka, pseudonauka, czy ideologia?* Przegląd Geopolityczny, tom 19, s. 9-21.

Wilczyński, W. J., 2017, *Imigracja a pozycja międzynarodowa USA w perspektywie europejskiej*, Przegląd Geopolityczny, tom 19, s. 84-103.

Demographic security of Europe in 21st century

Population size and structure belong to essential factors impacting power of a country. The expected decline in population size and aging suggest that the marginalisation of the influence of Europe on world affairs may continue, and the unevenness of demographic change among European countries may lead to the new balance of power on the continent itself. The goal of the article is the analysis of impact of the projected demographic changes on the evolution of the balance of power in Europe in the 21st century and the identification of the new balance of power by the end of the century. The article provides overview of methodology of development of demographic projections, based on an approach of the United Nations Population Division. The article presents different scenarios for changes in population size of the World and Europe in 2100, based on different assumptions of the UN Population Division's population projections. Further the article provides scenarios for changes in population size and age structure of European countries and major powers in the international system. Based on that the article outlines scenarios of change in the regional balance of power by the end of the 21st century and identifies countries with rising power status, that include United Kingdom and France, and countries with declining status, including Germany and Poland. Adopting nondeterministic approach the article finally outlines framework for policy action to provide demographic security, from the perspective of the countries of Eastern and Southern Europe, which are expected to be affected most by demographic change.

Key words: demography, political demography, demographic security, geopolitics, aging, Europe, Poland.